

Nr 684

Av herr **Hjalmarson m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 198, angående den framtida utformningen av prissättningen på jordbrukets produkter.*

I december 1954 framlade jordbruksprisutredningen förslag angående metoderna för den framtida prissättningen i fråga om jordbruksprodukter. Förslaget innefattar två huvudalternativ i fråga om själva prissättningsmetodiken.

Enligt *alternativ A* skulle prisnivån för jordbruksprodukter liksom hittills fastställas för kortare perioder (minst ett år). Gränsskydd skulle förekomma i form av rörliga importavgifter, vilka skulle justeras med hänsyn till utvecklingen av priserna i importhamnarna. Ifrågavarande alternativ har benämnts *system med rörliga importavgifter*. Systemet överensstämmer till väsentliga delar med det nuvarande men avviker från detta bl. a. på så sätt, att prisavvägningen framdeles skulle göras med hjälp av mera allsidigt underlag än det som hittills kommit till användning.

Enligt *alternativ B* skulle prisnivån fastställas för längre perioder och ej för endast ett eller ett par år i sänder. Vid införandet av systemet skulle för varje jordbruksprodukt fastställas en importavgift, vilken sedan skulle hållas oförändrad så länge det inländska priset på produkten i fråga låge inom vissa gränser, den s. k. övre resp. nedre prisgränsen. Detta system har kallats *system med inom vissa gränser fasta importavgifter*.

Syftet med alternativ B är enligt utredningen, att prisnivån på jordbrukets produkter skall avvägas så att jordbruket i genomsnitt för ett antal år uppnår den i 1947 års beslut åsyftade inkomstlikställigheten. Inom de för varje produkt fastställda prisgränserna skall priserna under ett antal år få röra sig fritt. Importavgiften skall — såvida förändringar i penningvärdet ej inträffar — ej ändras, så länge priserna ligger inom prisgränserna. Vidare skall prisgränserna läggas så, att de s. k. mittpriserna i utgångsläget leder till inkomstlikställighet.

Utredningen har avsett, att prisgränserna skall justeras, om jordbrukets kostnadsläge ändras på grund av en allmän förskjutning av penningvärdet. Detta skall dock endast göras vid relativt starka förskjutningar. Som mätare på penningvärdeförändringarna skall socialstyrelsens nya konsumentprisindex användas. Som allmän regel har utredningen föreslagit, att statens jordbruksnämnd skall ha skyldighet att så snart nämnda index ändrats med minst 5 %, räknat från systemets införande eller från närmast föregående justeringstillfälle, genomföra en motsvarande ändring av samtliga såväl prisgränser som importavgifter.

En översyn av systemet skall ske med vissa mellanrum, exempelvis vart femte

år. Härvid skall hänsyn tagas till hur jordbruksbefolkningens inkomstläge utvecklas under tillämpningsperioden samt huruvida principen om inkomstlikställighet har kunnat förverkligas vid det rådande gränsskyddet.

Jordbruksprisutredningens förslag har varit föremål för en ingående remissbehandling. Under remisstiden ägde förhandlingar rum mellan representanter för statens jordbruksnämnd, vissa konsumentorganisationer samt jordbrukets organisationer. Därvid kom man fram till det s. k. *kompromissförslaget*, vilket förelades jordbruksnämndens råd den 23 mars 1955 och godkändes av detta. Kompromissförslaget bär i allt väsentligt prägel av alternativ B.

Enligt kompromissförslaget skall ett system med övre och nedre prisgränser för de olika varorna tillämpas. Justering av prisgränser och importavgifter vid ändring av penningvärdet skall ske på det sätt som föreslagits i alternativ B. Den principiellt sett viktigaste ändringen är en spärr, som skall utgöra en viss garanti för såväl producenter som konsumenter mot att priserna på jordbrukets produkter på grund av förändringar i världsmarknadsläget skall kunna utvecklas på sådant sätt, att avvikelserna från målsättningen i fråga om jordbrukarnas inkomster blir alltför stora.

Priserna på jordbruksprodukter i producentledet inom landet skall följas medelst en producentprisindex, som omfattar alla de viktigaste jordbruksprodukterna och vari priset för enskilda produkter får verka med hänsyn till de olika produkternas andel av jordbrukets produktionsvärde. Den prisindex, som så erhålles, skall emellertid justeras med hänsyn till den allmänna förändringen i penningvärdet, så att en *realprisindex* erhålles.

Den nya spärrregeln skall ej sättas in i andra fall än då förändringen i realindex för jordbruksprodukter gentemot konsumentprisindex blir av viss storlek och varaktighet. Sålunda skall krävas en avvikelse i realindex med minst 6 % för att åtgärder skall vidtagas. Vidare förutsättes, att den ändrade prisnivån skall bestå så länge att avvikelens storlek gånger det antal månader denna avvikelse föreligger i oavbruten följd skall uppgå till lägst talet 30.

Denna s. k. 6-procentregel skall alltså ej sättas i funktion, om realindex — även under en lång tid — ligger vid exempelvis 95 eller 105. Om däremot indexen i fråga sjunker till talet 94 under minst 5 månader, träder spärrregeln i funktion. Man erhåller då nämligen avvikelsen 6 enheter $\times 5 = 30$. Samma gäller om indexen avviker uppåt från 100. På samma sätt utlöses spärrregeln, om realindex under t. ex. 3 månader visar en avvikelse om lägst 10 % ($3 \times 10 = 30$) eller under 4 månader en avvikelse om lägst 8 % ($4 \times 8 = 32$).

När man sålunda uppnått en kumulerad indexavvikelse om lägst 30 enheter, skall importavgifterna justeras på sådant sätt, att producentpriset för de olika varorna genomsnittligt återföres till mittprisnivå. Förändringen i importavgifterna skall i princip göras med samma procenttal för alla varugrupper. Man skall dock kunna vidta speciella åtgärder för enskilda produkter i den händelse utvecklingen på världsmarknaden varit sådan att prisrelationerna blivit olämpliga.

I det föreslagna kompromissförslaget till prissättningssystem förekommer alltså tre olika spärregler.

1. *Prisgränser*. För varje produkt finnes prisgränser som ej får över- eller underskridas.
2. *Femprocentregel*. Prisgränserna justeras fortlöpande (höjes eller sänkes) i proportion till större förändringar i penningvärdet (minst 5 %) enligt konsumentprisindex.
3. *Sexprocentregel*. Man prövar resultatet av de två första spärreglerna genom att fortlöpande undersöka hur priset på jordbruksprodukter utvecklas i förhållande till den allmänna prisnivån. Om en förut beskriven realprisindex befinner sig avvika från siffran 100 med minst 6 enheter och detta upprepas så många månader i följd att summan av avvikelserna blir minst 30, justeras importavgifterna på samtliga produkter så att priserna återföres till för tillfället åsyftad mittprisnivå.

Kompromissförslaget ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition nr 198.

En viss olägenhet med det föreslagna prissättningssystemet är att det verkar förhållandevis komplicerat. Det har t. o. m. ifrågasatts om ens expertisen på området med säkerhet kan överblicka dess verkningar och att det tidigare prissättningssystemet i jämförelse med det nu föreslagna är betydligt enklare. Trots att systemet utbyggs i olika hänseenden för att möjliggöra en prissättning på längre sikt kommer det för vissa produkter att bli nödvändigt med årliga förhandlingar. Så är t. ex. fallet i fråga om brödspannmål och oljefröer samt i fråga om sockerbetor.

Då prissättningen skall ske för så lång tid som nu ifrågasättes, framstår behovet av verksamt inflationsskydd som särskilt påtagligt. Den korrektionsregel som föreslagits härför kan komma att leda till ej obetydliga eftersläpningar. Justeringen får sålunda omedelbar verkan endast beträffande gränsskydd och prisgränser och endast indirekt på jordbruksprodukternas priser. Systemet får därmed en tendens att göra inflationsriskerna särskilt besvärande för jordbruket. Härvidlag må erinras om att en ändring i penningvärdet av 5 % betyder omkring 200 milj. kr. för jordbruket, vilket motsvarar ca 10 % av jordbrukarfamiljernas arbetsinkomster.

Den ständigt stigande världsproduktionen av livsmedel med större överskottslager som följd kan trots de föreslagna importavgifterna komma att medföra så hårt tryck på prisnivån inom landet att de aktuella produktpriserna pressas under mittprisnivån. Detta markerar den risk producenterna tar genom att i den utsträckning som föreslagits göra sina priser beroende av världsmarknaden. Världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter är i betydande utsträckning priser på exportöverskott, framkomna för att skydda en hemmamarknad.

Kompromissförslaget har emellertid principiella fördelar framför det nu använda systemet. För jordbrukets utövare kan det komma att skapa utrymme — åtminstone på vissa områden — till större frihet än för närvarande. Eftersom prisbildningen närmare följer marknaden kan produktionen bättre och snab-

bare än hittills anpassa sig efter de marknadsmässiga förhållandena. Det kommer inte att varje år behövas detaljregleringar i den utsträckning nu sker. En viss avspänning i jordbruksfrågornas handläggning kan förväntas eftersom årliga förhandlingar inte behöver förekomma annat än på vissa områden och eftersom prisbildningen blir kontinuerlig och mera smidig. Det torde principiellt sett vara till fördel för jordbruket att det genom det nu föreslagna systemet beredes möjligheter att fungera efter ungefär samma grunder som näringslivet i övrigt. Jordbrukarna kommer härigenom visserligen att nödgas ikläda sig större risker än under de senare åren men får å andra sidan större möjligheter än hittills att tillgodogöra sig vinster på grund av rationalisering eller över huvud taget på grund av egna initiativ och egen duglighet.

Det anges i propositionen, att Kungl. Maj:t har för avsikt att för vårriksdagen framlägga ett förslag till närmare utformning av systemet — givetvis under förutsättning att detsamma i princip godkännes av höstriksdagen. Skäl kunde anföras för att slutbehandlingen av principfrågan skulle uppskjutas, tills det blir möjligt att närmare överblicka de konkreta förutsättningarna för förverkligandet av den inkomstlikställighet för jordbrukets folk vartill systemet är avsett att leda. Ett uppskov skulle emellertid innebära, att prissättningen för jordbrukets produkter beträffande 1956—57 med all sannolikhet måste ske senare än vanligt, måhända så sent att vårsådden finge ske helt i ovisshetens tecken.

Ett godtagande av Kungl. Maj:ts förslag bör enligt vår mening kompletteras av sådana uttalanden från riksdagens sida i vissa grundläggande avsnitt, att några framtida missförstånd om dess ståndpunkt icke kan uppkomma.

I 1947 års riksdagsbeslut uppställdes som ett mål, att den till jordbruket knutna befolkningen vid rationellt skötta gårdar inom storleksgruppen 10—20 hektar skulle uppnå inkomststandard i nivå med inkomsterna inom "jämförliga befolkningsgrupper". Jordbruksprisutredningen har låtit verkställa olika statistiska sammanställningar i avsikt att belysa utvecklingen av inkomsterna inom olika grupper och har därvid i första hand tagit jordbrukare inom den nämnda storleksgruppen av gårdar som jämförelsegrund. Det är ej möjligt att här referera de olika sammanställningar som gjorts. Det bör dock omnämnas, att inkomsterna vid de bokföringskontrollerade gårdarna, till vilka hänsyn tagits, otvivelaktigt ligger högre än genomsnittet för samtliga jordbrukare på gårdar av samma storleksordning. Vidare tillkommer att jämförelserna icke kunnat fullföljas längre än t. o. m. år 1952/53. Man känner alltså jordbrukarinkomsterna endast för ett år efter avmattningen av den exceptionellt goda skogskonjunkturen. Jordbrukarfamiljernas arbetsinkomster är mestadels resultat inte endast av brukarens arbete utan även av arbetsinsatser av brukarens hustru och hemmavarande barn. Utredningen har emellertid sökt frilägga "brukarens arbetsinkomst", vilken i princip skall jämföras med arbetsinkomsterna inom jämförelsegrupperna. På grund av den inflatoriska utvecklingen och dess ekonomiska konsekvenser för personer och företag med reall tillgångar, delvis finan-

sierade genom skuldsättning, har utredningen lagt viss del av jordbrukarnas kapitalinkomster till arbetsinkomsterna. Utredningen har dock uttalat, att resultaten av beräkningarna kan anses "tyda på att den i 1947 års riksdagsbeslut åsyftade inkomstlikställigheten i huvudsak har uppnåtts" (jfr jordbruksprisutredningens betänkande, SOU 1954: 39 sid. 62).

Skilda meningar har naturligt nog gjort sig gällande i fråga om utredningens jämförelser och slutsatser. Departementschefen har emellertid ansett, att dessa bör kunna godtagas. Han anför sammanfattningsvis (Kungl. Maj:ts prop. nr 198, sid. 38):

Enhuru jag är medveten om att brister vidlåder det statistiska material, varpå utredningen byggt sina beräkningar och slutsatser, anser jag tillräcklig grund dock föreligga för antagandet, att den i 1947 års riksdagsbeslut åsyftade inkomstlikställigheten i huvudsak uppnåtts vid utgången av den tid utredningens jämförelser avser. Vid den närmare utformningen av det prissättningsystem, som jag i det följande kommer att föreslå, måste självfallet hänsyn tagas till de förändringar, som därefter kan ha inträtt.

Som av departementschefen antytts, har den relativa inkomstutvecklingen för jordbrukarna under de senaste åren varit ogynnsam. Samtidigt med kraftiga lönehöjningar på andra områden har priserna på väsentliga jordbruksprodukter under åren 1953 och 1954 sjunkit starkare än kostnaderna kunnat sänkas genom den fortgående effektiviseringen inom jordbruket. Den långsiktiga produktionsutvecklingen i jordbruket har bedömts alltför optimistiskt vid de senaste prisuppgörelserna, vartill kommer de omfattande skördekadorna 1954 och 1955. Resultatet torde vara vikande inkomstnivå för jordbruket.

Utredningar i syfte att klarlägga inkomstutvecklingen för jordbrukare och andra grupper efter 1952/53 pågår. Bl. a. beräknas inom kort uppgifter kunna erhållas ur den jordbruksekonomiska undersökningen för kalenderåret 1954. Tills detta jämte en del annat material blir tillgängligt kan utvecklingen för jordbrukarnas del ej med säkerhet anges.

Industriarbetarnas timförtjänster har enligt socialstyrelsens statistik stigit med 4,8 % 1953 och 4,4 % 1954. Enligt lönestatistiken t. o. m. maj 1955 har timförtjänsterna under innevarande år stigit med ytterligare 7,5 %.

Lantarbetarnas timförtjänster har under samma tid stigit med respektive 1,8, 5,0 och 12,2 %.

Beträffande jordbrukarna kan viss ledning erhållas angående utvecklingen av arbetsinkomsterna från själva jordbruket ur prisöverenskommelserna. Produktionsåret 1952/53 torde här kunna lämnas utanför diskussionen, enär den inkomsthöjning jordbrukarna då fick var beroende av den allmänna löneutvecklingen mellan 1951 och 1952. I uppgörelsen för 1953/54 förutsattes oförändrade arbetsinkomster per timme för jordbrukarna, men i fråga om den totala arbetskostnaden räknades med en betydande nedgång på grund av minskad arbetsvolym. Slutkalkylen visar ett betydande underskott, 133,5 miljoner kronor, om man räknar med 3,5 % minskning av arbetsvolymen.

År 1954/55 hade lantarbetarlönen stigit med ca 5 %. I prisuppgörelsen förutsattes, att jordbrukarnas arbetsinkomster från jordbruket skulle ökas med 3 %, vilket skulle motsvara 50—60 milj. kr. Uppgårelsen grundades emellertid på en alltför optimistisk kalkyl om produktionsutvecklingen. Resultatet blev därför en inkomstminskning i stället för den förutsatta höjningen med 3 %. Vid omräkningen våren 1955 erhöles för år 1954/55 — om man utgår från alternativet 3,5 % minskning av arbetsvolymen — ett underskott av 309 milj. kr.

Prisuppgörelsen för år 1955/56 grundades på en jordbrukskalkyl, som vid alternativet 3,5 % minskning av arbetsvolymen gav ett underskott av 226 milj. kr. utan hänsyn till det nya lantarbetaravtalet. Om man till detta belopp lägger en faktisk utgiftsökning av ca 60 milj. kr. för den lejda arbetskraften, stiger underskottet till ca 286 milj. kr. Jordbruket erhöles enligt uppgörelsen ett beräknat inkomsttillskott på 290 milj. kr. genom prishöjningar och mindre prissänkningar på brödsäd än som hade räknats med i kalkylen. Uppgårelsen gav enligt ovanstående beräkningsgrund ej utrymme för någon sammanlagd förbättring av jordbrukarnas arbetsinkomster, ehuru omfördelningar inom jordbruket vid normal skörd skulle medge förbättringar i de områden där stor vikt lades vid animalieproduktionen.

Det är sålunda troligt, att de senaste årens prissättning på jordbruksprodukter resulterat i en försämring av jordbrukarnas arbetsinkomster från det egentliga jordbruket.

Enligt departementschefen skall vid tillämpningen av det nya systemet prisgränserna fastställas så, att mittprisnivån kan anses ge jordbruksbefolkningen den i 1947 års riktlinjer åsyftade inkomstlikställigheten. I vad mån verklig inkomstlikställighet uppnås är utomordentligt svårt att konstatera, vilket också framgår av jordbruksprisutredningens beräkningar. Skulle emellertid utvecklingen leda till faktiska priser som i så hög grad avviker från mittpriserna, att den redan 1947 utfästa inkomstjämslaldheten uppenbarligen icke uppnås, måste självfallet redan under övergångstiden systemet omprövas. Det bör framhållas, att man vid diskussionen om inkomstlikställigheten jämför å ena sidan jordbrukare med ett väl rationaliserat basjordbruk, vilken även är företagsledare, och å andra sidan löntagargrupper i låga inkomstskikt. Skäl talar enligt vår mening för att man här bör jämföra med bättre kvalificerade yrkesgrupper.

Även med en genom importavgifter skyddad hemmamarknad blir jordbruket så beroende av världsmarknaden att en av förutsättningarna för en lönsam drift är ett väl rationaliserat jordbruk. Endast genom stark användning av mekaniserade hjälpmedel torde det vara möjligt att uppväga de nackdelar gentemot utlandet som våra höga arbetskostnader utgör.

För småbruken, vilka i huvudsak är inriktade på animalier och annan arbetskrävande produktion, torde en snar och genomgripande rationalisering vara svår och alltför kapitalkrävande att genomföra. Detta innebär att småbrukarna, som redan nu tillhör de lägsta inkomstklasserna, kan komma i jämförelsevis ännu sämre ställning. Med hänsyn härtill hade det varit värdefullt om jordbrukspris-

utredningen hade kunnat taga ställning även till småbrukets problem, så att dessa kunnat lösas i samband med att ett nytt prissättningssystem för hela jordbruket införes. En utredning har visserligen igångsatts angående särskilt stöd till småbruket, men dess arbete kan knappast väntas vara klart i så god tid att resultaten därav kan bli till någon ledning för bedömande av det nu föreliggande förslaget. Därtill kommer att utredningens direktiv icke är sådana att hela frågekomplexet angående småbrukets framtida förutsättning och struktur, ställning och lönsamhet kan förväntas bli behandlat.

Vad som kanske speciellt träder i förgrunden i detta avseende är de ökade svårigheterna för jordbruket i Norrland. Dessa är i huvudsak hänvisade till mjölkproduktionen, som visat en undan för undan försämrad relativ lönsamhet. Den fortgående avfolkningen av Norrlands landsbygd visar att frågan är allvarlig. Att genom den av lantbruksnämnderna drivna rationaliseringsverksamheten åstadkomma någon påtaglig förbättring synes inte vara möjligt. Det är angeläget att den nu pågående småbruksutredningen får i så måtto vidgade direktiv att hela problemet kan undersökas. En bofast landsbygdsbefolkning i Norrland är en nödvändighet för såväl landsdelens försörjning med färskvaror som skogsbrukets skötsel.

I propositionen anför departementschefen att starka skäl talar för att en sänkning vidtages av såväl smör- som margarinpriserna. Den inkomstminskning för jordbruket som bleve en följd härav skulle i så fall kompenseras genom en höjning av priserna på konsumtionsmjölk och grädde. Det torde möta utomordentliga svårigheter att på detta sätt åstadkomma den ifrågasatta compensationen. Med hänsyn till mjölkproduktionens bristande lönsamhet och de tilltagande svårigheterna att försörja vissa även mindre tätorter med konsumtionsmjölk samt inte minst på grund av småbrukens absoluta beroende av mjölkproduktionen är det angeläget att söka uppehålla ett sådant pris på dessa produkter att produktionskostnaderna blir täckta.

Skall lönsamheten för jordbruket, som det nya prissättningssystemet förutsätter, bedömas inte varje år för sig utan för en längre period, innebär detta att goda år måste få jämna ut de dåliga. När detta gäller i fråga om inkomsterna, borde det rimligen också gälla vid beskattningen. I annat fall har jordbrukarna små möjligheter att i praktiken göra någon utjämning. Möjligheter till en resultatutjämning vid beskattningen bör därför tillskapas. Därigenom skulle jordbruket bl. a. lättare kunna bära inkomstbortfallen vid eventuellt dåliga skördeutfall.

För skogsinkomsterna har numera införts ett investeringskonto för utjämning av skogslikviderna. Ett liknande konto för inkomster från jordbruket kan komma i fråga. Även andra anordningar är givetvis tänkbara. Enligt vår uppfattning bör en utredning komma till stånd rörande denna sak.

Med stöd av vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen med godtagande av proposition nr 198 angå-

ende den framtida utformningen av prissättningen på jordbrukets produkter måtte uttala, att förutsättningen för det nya prissättningssystemets tillämpning skall vara,

a) att den enligt 1947 års beslut åsyftade inkomstlikstältheten mellan jordbrukare och jämförbara inkomstgrupper uppnås;

b) att all möjlig hänsyn tages till småbrukets speciella förhållanden vid den närmare utformningen av det nya prissättningssystemet;

c) att möjligheter till resultatutjämning i beskattningshänseende även för jordbrukets del tillskapas.

Stockholm den 19 oktober 1955

Jarl Hjalmarson

Martin Skoglund

T. G. von Seth

E. Birke

Ernst V. Staxäng

Alarik Hagård

Einar Hægglom
